

سرخن: پژوهش در سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

زهرا طلایی^۱

پژوهش و پژوهشگر سنگ بنای پویایی و بالندگی هر جامعه است و رشد علم بشر نتیجه جویندگی اهل علم. به گذشته نگاه می‌کنیم تا امروزمان را بهتر کنیم و وضعیت حال را بررسی می‌کنیم تا فردایمان را بهبود و ارتقا ببخشیم. سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی که خود پدید آمده عشق و علاقه پژوهشگران واقف کتاب از اعصار گذشته به ساحت قدسی امام هشتم (ع) است در خدمت اهل علم و پژوهش قرار گرفته و در سایه عنایت و حمایت آن امام همام، روز به روز در ارائه خدمت به دانش و دانشوران توسعه یافته است. کتابخانه‌ای که با وقف یک کتاب شکل گرفته، امروزه دریایی از منابع پژوهشی را در دل خود جای داده است؛ منابعی گوناگون از نسخ خطی و اسناد و کتاب‌های چاپ سنگی تا منابع جدید اطلاع‌رسانی یعنی مطبوعات و کتاب‌های چاپی و نسخه‌های دیجیتالی به زبان‌های مختلف؛ همچنین انواع اشیاء تاریخی و موزه‌ای که آینه تمام‌نمای فرهنگ و هنر اسلامی و ایرانی است. کافی است با هر اسم و عنوانی اهل پژوهش باشی و در این دریا بیابی آنچه را می‌خواهی.

نگاهی به تاریخچه مستند انتشار آثار پژوهشی به شکل نوین در کتابخانه آستان قدس رضوی، ما را به انتشار اولین فهرست در سال ۱۳۰۵ رهنمون می‌شود و کتاب «راهنمای موزه آستان قدس» که به کوشش روح‌الله صمدی در ۱۳۳۴ ش منتشر شد گام دیگری در حوزه پژوهش بود و اولین گام در حوزه پژوهش‌های موزه‌ای آستان قدس و معرفی ارزش‌های تحقیقاتی منابع آن.

گام بعدی در زمینه پژوهش را محمد مهران نایب التولیه وقت آستان قدس رضوی با پایه‌گذاری مجله «نامه آستان قدس» در سال ۱۳۳۹ شمسی برداشت. این اقدام، تلاشی جهت هماهنگی برای پژوهش در همه حوزه‌های غنی از میراث فرهنگی ایران اسلامی در آستان قدس بود؛ چراکه مقالات منتشر شده در این مجله شامل مطالبی راجع به معرفی ابنیه آستان قدس و معماری آن، معرفی نسخه‌های خطی، معرفی اسناد و معرفی اشیاء موزه‌ای می‌باشد. این نشریه اگرچه مستقیماً در سازمان کتابخانه آستان قدس رضوی منتشر نمی‌شد، اما مطالب آن عمدتاً راجع به منابع فرهنگی سازمان می‌باشد. بعد از آن شاهد انتشار پژوهش‌هایی در فاصله سال‌های ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۶ از قبیل راهنمای گنجینه قرآن، مشهد طوس، راهنما یا تاریخ و توصیف دربار ولایتمدار رضوی (ع)، ترجمه و شرح نهج البلاغه، شمس‌الشموس یا انیس‌النفوس، فرهنگ لغات قرآن، آستان قدس رضوی دیروز و امروز توسط کتابخانه آستان قدس رضوی هستیم.

بعد از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، رویکردهای پژوهشی نوینی در سازمان ایجاد شد. شاهد این مدعا انتشار کتاب‌هایی از قبیل: اصول مقدمات کتابداری، کتابنامه انقلاب اسلامی، روش تحقیق و تصحیح کتابهای خطی، فهرست مقالات مربوط به خراسان (جلد اول و دوم)، نگاهی به موزه مرکزی آستان قدس رضوی، گنج هزارساله، ترمیم و نگهداری کاغذ، نقش عوامل بیولوژیک در فرسایش کاغذ و چندین اثر دیگر می‌باشد. در این فاصله، فهرست‌های نسخ خطی نیز تهیه و منتشر شدند که جلد یازدهم آن در حال حاضر منتشر شده است. انتشار فهرست روزنامه‌ها و مجلات گام مؤثر دیگری در زمینه معرفی منابع در سازمان بود که جلد اول آن در سال ۱۳۶۱ به اهتمام محمد جوان و فهرست روزنامه‌های موجود در آرشیو مطبوعات در سال ۱۳۶۴ توسط اسماعیل پورقوچانی و در سال ۱۳۶۸ جلد دوم فهرست مجلات توسط ایشان به نشر سپرده

^۱ کارشناس پژوهش سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، talaezahra@gmail.com

شد. در کنار این فهرست‌ها، مجموعه‌ای به نام «فهرست مندرجات نشریات» توسط آرشیو مطبوعات، طی سال‌های ۱۳۶۳ تا ۱۳۷۴ در ۱۲ دوره شامل ۴۷ شماره منتشر شد. پژوهش بر روی اسناد، با ایجاد اداره اسناد و بخش پژوهش در سال ۱۳۷۶ برداشته شد و برای معرفی اسناد آستان قدس؛ تهیه و انتشار مجموعه مقالات با عنوان «دفتراسناد» در دستورکار این اداره قرار گرفت و با انتشار گزیده‌هایی از اسناد در قالب‌های موضوعی به معرفی اسناد پرداخت.

تشکیل شورای پژوهش و انتشارات نقطه عطف پژوهش در سازمان

با توجه به گسترش منابع انسانی توانمند در عرصه پژوهش در سازمان، همچنین توسعه امکانات تحقیقاتی و در راستای سیاست توسعه‌ی پژوهش در آستان قدس که از ابتدای دوره انقلاب اسلامی در اداره این آستان مقدس شکل گرفته و توسعه یافته بود، شورای پژوهش با رویکرد جدید پژوهشی، در تیرماه سال ۱۳۷۹ شکل گرفت. بالاترین مرجع سازمانی، ریاست این شورا را به عهده دارد و این دلیل اهمیت پژوهش در سازمان است. اعضای شورا نیز از اساتید دانشگاه و کارشناسان خبره و ارشد سازمان در حوزه پژوهش می‌باشند. هدف این شورا، هدایت و نظام‌مند کردن فعالیت‌های پژوهشی پژوهشگران و کارشناسان سازمان به سمت وسوی ضرورت‌ها و سیاست‌های سازمانی و هدایت موضوعات پژوهش و انجام آن با استفاده از شیوه‌های نوین و فناوری‌های جدید و پرورش پژوهشگران تعریف شد. ده سال از تشکیل شوروی گذرد. این شورا تاکنون ۱۷۰ جلسه تشکیل داده و با انعقاد حدود ۸۰ قرارداد طرح پژوهشی تحولی عظیم را در تاریخ سازمان ایجاد کرده است. از انتشارات سازمان در این دوره که زیر نظر شورای پژوهش منتشر شده است می‌توان به چکیده‌نامه مقالات خراسان، فهرست نسخه‌های خطی اهدایی حضرت آیه‌الله خامنه‌ای مدظله‌العالی، مقاله‌نامه امام رضا(ع)، فهرست روزنامه‌ها و هفته‌نامه‌ها در سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (از آغاز تا پایان ۱۳۸۴)؛ مکتب‌خانه‌ها و مدارس قدیم آستان قدس رضوی، گزیده اسناد فرمان‌ها و رقم‌های آستان قدس رضوی (صفویه تا قاجاریه) و چند اثر ارزنده دیگر اشاره کرد. این شورا در راستای رسیدن به اهداف سند چشم‌انداز، همه ابزارهای پژوهشی را به کار گرفته تا پژوهش را به جایگاه واقعی‌اش در این سازمان برساند. از جمله با تأسیس نشریه الکترونیکی شمس، زمینه‌ای جدید در جهت گردآوری و نشر مقالات مرتبط با سیاست‌های پژوهشی سازمان که توسط کارشناسان سازمان یا سایر مؤسسات علمی و فرهنگی تهیه می‌شوند ایجاد کرده و باعث شده تا زمینه انتشار جدیدترین پژوهش‌ها در سریعترین زمان، ممکن گردد. این سازمان هم‌چنین با ایجاد «انجمن علمی پژوهشگران سازمان» نشست‌های علمی و پژوهشی را توسط کارشناسان ارشد و خبره خود و سایر سازمان‌ها و مؤسسات فرهنگی هر دو هفته یک بار برگزار می‌کند. این همه نشان از پویایی سازمان در سایه‌عنايات حضرت حق و حضرت شمس الشموس امام ثامن (ع) دارد.